

Akebäcks kyrka

Akebäcks kyrka är till sina äldsta delar från 1100-talets andra hälft, tornet från 1200-talets mitt.

Först i samband med den omfattande restaureringen av kyrkan 1931–32, då läktaren till tornrummet avlägsnades och de ytterst fragmentariska resterna av kalkmålningar framtogs, kom runristningarna på tornrummets norra vägg i dagen (G 217).

217. Akebäcks kyrka

Pl. 71

Litteratur: W 102. Nya Dagbl. Allehanda 6.2.1932; C. W. Pettersson, Konserveringsrapport 17.2.1932 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1936 (UUB), s. 39.

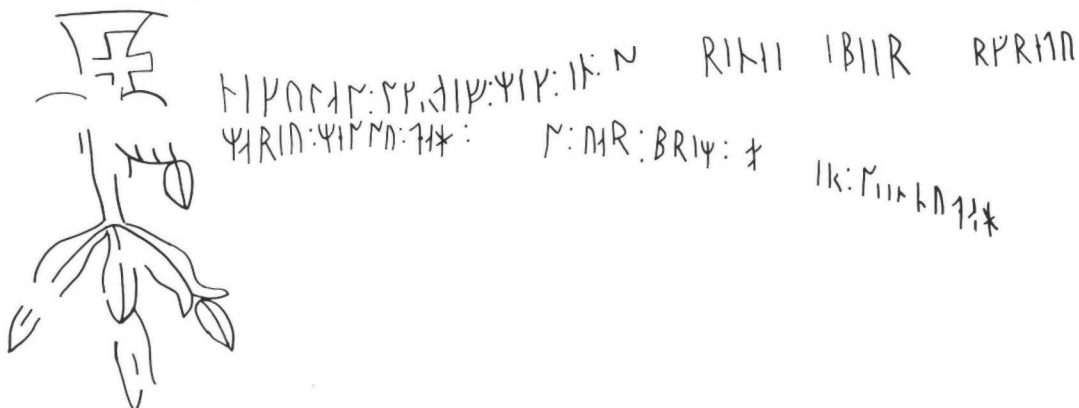
Äldre avbildningar: A. Edle, 2 foton 1936 (G 217: a; ATA); I. Anderson, 2 foton 1954 (ATA).

Två runinskrifter i torr puts på tornrummets norra vägg.

Den första notisen om runinskrifterna stod att läsa i Nya Dagbl. Allehanda den 6.2.1932 inför återinvigningen av kyrkan efter restaureringen: »Några fragment av medeltida målning samt runor ristade i putsen finnas dock kvar i tornrummet och äro nu konserverade.» Fyndet bekräftades av artisten C. W. Pettersson, som svarade för arbetet med kyrkmålningarnas framtagande, i dennes kortfattade konserveringsrapport den 17.2.1932 (ATA). Uppgiften från fornminnesinventeringen 1939 (ATA) om »1 runinskrift på en i kyrkvägg inmurad sten» avser tornväggens putsristningar. Inskrifterna granskades 1936 av O. v. Friesen och 1944 av E. Wessén.

a. 1,80 m från NV hörnet, 1,10 m över golvet (golvnivån höjdes 1932 30 cm). Runornas höjd 2–3 cm. Inskriften står omedelbart till höger om en 30 cm hög, ristad figur och är fördelad på två rader.

Inskrift (supplerad efter Wesséns läsning, bekräftad av Edles foto, pl. 71):

nikulas : skraif : mik : in : s[- -]rin e -[-] - b - - r[- -]rgretu | mariu : messu : dah : ...
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50
 s : uar : brim : ok [:] ... - r : sunnudah
 55 60 65 70

»Nikulas skrev (ristade) mig ... Margareta på Mariemässodagen, (då) **s** var prim(run) och ... söndag(sr)una.»

Till läsningen: Runorna **a** och **n** har ensidiga bistavar, **s** gotländsk form. Efter 72 **h** kan ingen ristning konstateras.

Wessén har inte kommenterat sin läsning och inte givit någon tolkning. Vid ett senare tillfälle än Edles fotografering 1936 och synbarligen även Wesséns granskning 1944 har murytan blivit överdragen med en tunn hinna av slamfärg, som gör tecknen mindre distinkta. Vad som 1970 kunde urskiljas framgår av kalkeringen. Redan då Edles bilder togs var åtskilliga detaljer otydliga, skadade eller förstörda genom flagning och ytliga sprickor. O. v. Friesens läsning hänför sig till 1936. Han har inte givit inskrifterna något registernummer, men en blyertsuppteckning på en lös lapp vid en anteckning från sagda år visar vad han urskilt som klart läsbart respektive tveksamt. Följande runor har han bedömt som säkra (avvikande från ovanstående): 17 **e**, 28 **e**, 30 **t**, 53 **g**, i skadan mellan r. 53 och r. 54 runorna **e** - **i**, före 64 **r** en **e**-runa; ingen kommentar och ingen tolkning. v. Friesens läsning på dessa punkter har prövats 1970 men icke befunnits motiverad.

Inskriftens början och slut synes bevarade. Vad **mik** åsyftar framgår inte klart av texten. Några spår av inskrift före den här föreliggande finns heller inte och ser inte ut att ha funnits. Snarast avser meddelandet den ristade figuren framför texten, varvid *skrifa* har sin etymologiskt ursprungligare betydelse 'rista'.

Avslutningen är ett datum med hänvisning till en av Mariadagarna. Den gotländska runkalendern 1328 har tre sådana utmärkta: **mariu. m. i. fastu**: (Annuntio 25 mars), **mariu: missa**: (Assumptio 15 aug.), **mariu. m. yfri**: (Nativitas 8 sept.), av vilka Annuntio och Assumptio föregicks av vigilia och Assumptio dessutom följdes av oktava. Assumptio är en av de äldsta och betydelsefullaste Mariadagarna. När inskriften nämner *Mariu mæssu dag* utan varje inskränkning, torde det vara Assumptio som avses, här lika väl som i runkalendern 1328. Årtalet uttrycks med hänvisning till kalenderrunorna för söndag och nymåne. Primrunan **s** är gyllentalet 11. Tyvärr är söndagsrunan mycket osäker. Wessén har läst r. 64 som **r** med tvekan, men även om den läsningen har konstaterats vara riktig, talar det stora avståndet mellan 62 **ok** och 64 **r** för att r. 64 **r** är slutrunan i ett delvis förstört **uar** (före 64 **r** finns en huvudstav, r. 63, nu utan bistav), och att en totalförstörd söndagsruna har haft sin plats mellan **ok** och **uar**. Årtalet kan alltså inte fastställas. Vad mellanpartiet har innehållit är också oklart. Förmodligen är runföljden

33–40 rester av ett [Ma]rgretu. Både *Nikulas* och *Margreta* hör till de vanligaste medeltida namnen med kristet ursprung. Om det sistnämnda här avser helgonet eller är profant framgår inte.

Sammanställningen av kalenderdagen med den ristade figuren, förmodligen ett örtnippe, leder tanken till Benedictio herbarum på Marie Himmelsfärds dag, som med förankring i tysk liturgi har varit företrädd i Linköpings stift enligt breviariet 1493. Om denna örtvigning se H. Johansson, Bidrag till den svenska manueletraditionen (Lunds Univ. Årsskr. NF Avd. 1, Bd 47:6, 1951), s. 94 f., samt E. Linderholm, Signelser och besvärjelser från medeltid och nytid (Sv. Landsmål, Ny ser., B 41, 1917–40), s. 39 f. Adolph Franz, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter 1 (1909) behandlar utförligare örtvigningen på tyskt område, dess bakgrund i antik och hednisk kult, utvecklingen mot kristna föreställningar och bruk och införlivandet med den kyrkliga riten (s. 395 f.): »Das Sammeln der Kräuter für medizinale oder zauberische Zwecke war von alters her mit gewissen Formeln und Zeremonien verbunden, durch welche man die Kraft der Pflanzen sichern und verstärken zu können glaubte. ... Im August, wenn die Ernte eingebracht wird, gelangen auch die Kräuter in Garten, Feld und Wald zur Reife. Zum Weihetag derselben konnte man keinen geeigneteren Termin wählen, als den *Himmelfahrtstag Marias*, die von der Kirche als 'flos campi' und als 'lilium convallium' gepriesen wird. ... Die Kräuterweihe am Himmelfahrtstage Marias ist eine *deutsche* kirchliche Sitte. Sie hiess auch Würzweihe und Wischweihe, weil die Kräuter in Büschel zusammengebunden in die Kirche gebracht wurden. Weder in Italien noch in Frankreich kannte man diesen Brauch. In *Deutschland* erscheinen Weiheformeln schon im 10. Jahrhundert.» Efter ett ordagrant anförande av en specificerad benedictio herbarum, där det folkliga inslaget är starkt, vilken är bevarad i en 1300-talshandskrift (Wiener Hofbibliothek CVP 480, Bl. 184–185 b), sammanfattar han motivet: »Die wortreiche Benediktion lässt erkennen, welch grosse Wirkungen man den an Mariä Himmelfahrt geweihten Kräutern zuschrieb: Schutz vor allen Gefahren, vor Gefangenschaft, vor dem Schwerte, vor Spott und Verachtung, vor feindseligen Zeugen im Gerichte, vor Krankheit und vor plötzlichem Tode. Wer sie bei sich trug, war also gefeit gegen jedes Übel des Leibes und der Seele, mochte er im Hause, vor Gericht oder auf Reisen sein.»

b. 2,55 m från NV hörnet, 1,22 m över golvet. Runornas höjd 2,5 cm.

Inskrift:

R1111M. BIR11

rannalt : berno

5 10

»Ragnvald. Berno.»

Till läsningen: Runorna **a**, **n**, och **o** har ensidiga bistavar.

E. Wessén har läst r. 7 som stungen (**d**); runan är fransett toppen osäker; O. v. Friesen har inte ritat ut den. En punkt efter r. 7 är förmodligen rester av skiljetecken; Wessén har liksom v. Friesen två punkter. Vidare har Wessén efter 12 **o** uppfattat en vertikal linje av huvudstavs höjd som **i**; v. Friesen markerar den också; linjen är upptill och nedtill förbunden med horisontella sprickor, därför knappast en runa.

Varken v. Friesen eller Wessén har yttrat sig om innehållet, som synbarligen är två mansnamn. Det första är säkerligen *Ragnvaldr* med assimilerat *gn* och bortfallet *v*; se om detta namn G 64. *Berno* kan vara en latiniserad form av *Biorn* men också ett kortnamn bildat till *Bernhard*, snarast det sistnämnda med hänsyn till den gutniska namnformen *Rannald*, som det står tillsammans med. Ett annat sådant kortnamn, *Peto*, förekommer i G 142.

Tornets tillkomst vid mitten av 1200-talet är ristningarnas postquem, förmodligen är de åtskilligt yngre.